

EESTI DOKUMENTALISTIKA

ÜMARLAUD: „EESTI LOOD“

Tartu visuaalse kultuuri festivalil „MaailmaFilm 2005“

6. mail Eesti Rahva Muuseumi näituse- majas

Tartu visuaalse kultuuri festivali programmis linastus kuus filmi Eesti Filmi Sihtasutuse ja Eesti Televisiooni ühisfinantseerimisel teostunud dokumentaalfilmide sarjast „Eesti lood“: **Õ-Fraktsiooni** „Raisakotkad“, **Madli Lääne** „Sensatsiooniline Tartu kevadbänd“, **Mart Taevere** „Teistmoodi tihane“, **Liina Triškina** „Elluastujad“, **Õne Luha** „Osta elevant ära“ ning **Priit Valkna** „Kaetajad“. Projekti analüüsi festivali raames toimunud ümarlauas, kus osalesid **Kristiina Davidjants** (EFS), **Ilmar Raag** ja **Marje Jurtšenko** (ETV), dokumentalistid **Liina Triškina** ja **Madli Lääne**. Ümarlauda juhatas **Aune Unt** (TÜ).

Aune Unt (A. U.): Kes selle projekti algatas, kas Eesti Televisioon?

Ilmar Raag (I. R.): Projektile panid aluse need eesti dokumentalistid, kes ei hoolinud vaatajast, kes töid Eesti Televisiooni hankeosakonda filme, millest oli juba ette näha, et keegi ei taha neid vaadata. Mille pärast? Sest need olid sisekaemused, kus režissöörid ei hoolinud filmi vormistamisest ega sellest, mis sõnum neil on. Oli ka tellimusfilme, oli näha, et keegi oli režissöörile öelnud,

et mul on raha, tee sellest asjast film. Need olid kiretult tehtud filmid ja neil oli üks-kaks protsenti vaatajaid. Meil on võimalik valida, mida eetrisse panna, kuid anda eetriaeg filmile, mis huvitab vaid üht-kaht protsenti televaatajaid ning mis ka meie arvates ei sisalda mingit olulist sõnumit, rääkimata kunstilisest väärtusest... Lõpuks me ei tahtnud neid eetrisse panna ja hakkasime ära ütleva. Et leida positiivne pool, mõtlesime luua kindla eetriaega dokfilmide sarja ja ise määrata mängureeglid. Et me oleme Eesti Televisioon, peaksid need filmid olema Eestist. Ja me soovisime, et neis oleks mingisugune narratiiv. Seepärast nimetus „Eesti lood“, mitte „Eesti hetkemeleolud“ või „Eesti seisundid“, mis on ka aktsepteeritav, aga mitte selle projekti raames.

„Tallinnfilm“ ja „Eesti Telefilm“ lõpetasid dokumentaalfilmide tegemise, kuid veel enne seda kadusid sealt töölt toimetajad. Kui muiste tehti ideega dokki, siis oli stsenaarist ja veel keegi, kes aitas režissööril sisulist poolt toimetada, nii nagu me saame toimetamisest aru kirjastuses või ajakirjanduses. See kadus kõigepealt ära. Üheksakümnendate keskpaigaks oli jõutud olukorda, kus režissöörid ei tundnud ei olulist survet, ei nõudlust, ainult iha filmi teha oli alles.

Aune Unt.

Minu meelest oli keskmisest eesti dokist kadunud professionaalne käsitööoskus. See ei tähenda, et ei oleks olnud üksikuid rõõmsaid erandeid. Aga keskmine tähendas seda, et mitmed varem väga häid dokke teinud inimesed tegid lihtsalt raha pärast natukene filmisurinat.

Marje Jurtšenko (M. J.): Oleme paari aastaga aru saanud „Eesti lugude“ laiemast tähendusest. See projekt on kujunenud kandepinnaks noorematele filmitegijatele. Neile tuleb mingil moel õpetada reegleid, mis on olulised doki tootmisel, ja seda, kuidas jutustada lugu nende vahenditega, mis on olemas. Veel viis aastat tagasi võisid filmitegijad arvestada sellega, et kõik filmid näidatakse ETVs ära. Aga viimastel aastatel, kui film on halb, siis me lihtsalt ei näita seda. See seab ka filmitegijatele mingid eesmärgid ja kriteeriumid.

I. R.: Ma arvan, et meil on õigus niimoodi talitada. Kui me ei rakendaks mitte mingisugust kunstilist otsustust, siis ei oleks sellel ametil ka mingit tähtsust. Siis võiks ju teles olla lihtsalt üks mees, kes võtab ukstel kassetid vastu ja lükkab need eetrisse. Ütleme nii, et Eesti Televisioonis oli meil ülbust arvata, et meil võib ka olla oma seisukoht eesti dokkide suhtes. Ka meil, lisaks paljudetele teistele.

Üheksakümnendate keskel tehti dokke valdavalt videos. Hämmastas, et pooletunnise või tunnise videos tehtud filmi eelarve oli 150 000 – 300 000 krooni. Me teeme iga nädal pooletunniseid dokke 20 000-kroonise eelarvega, ja kui need teised pole sisuliselt paremad, siis on see raiskamine. Mõtlesime, et anname inimestele võimaluse natuke suurema eelarvega (kui tavaline pooletunnine telesaade) teha midagi, mis oleks dokumentaalfilm, mis püüaks kinni ja jutustaks ära mingi loo, mis nõuab veidi pikemat võtteperioodi. Mitmed vana kooli filmitegijad ei tulnud nii väikse rahaga, nagu meie pakkusime, „Eesti lugusid“ tegema. Seepärast kujuneski „Eesti lood“ rohkem noortele pinna-seks. Neile ei olnud nii tähtis raha teenida kui ehk see lugu ära jutustada.

M. J.: „Eesti lood“ on väga hea näide, et ilma suure eelarveta saab teha väga head dokumentaalfilmi. Tihti paisutatakse eelarve kunstlikult suureks ja me saame suure raha eest filmi, kus sisu on väga vähe. „Eesti lood“ on tõend, et idee on see, mis maksab. Üleminekuajal hoiti kokku igalt poolt, filmides on palju tehnilist praaki, pole kuulda heli. Idee on üks asi, aga kui vormistus ei lase sellel ideel esile tulla, siis on paha lugu.

A. U.: Kolme aastaga on selle projekti raames valminud nelikümmend üks filmi. Kas see on tulemus, mida te ootasite?

I. R.: Esialgu mõtlesime luua tunnise formaadi, enamik dokke, millest me äsja

Marje Jurtšenko.

rääkisime, olid tunniajased. Aga esimesed katsed näitasid, et inimesed ei suuda ühte narratiivi tundi aega välja mängida. Tundi võib panna kõik, mis on kaamerasse sattunud, aga see ei moodusta veel lugu. Seepärast jäime poole-tunnise juurde, ja seda võib käsitleda ka pedagoogilise projektina: saavutada see, et loo jutustamise tehnika pikka-mööda tuleb. Pärast esimest aastat olime mõõdukalt pettunud. Leidsime, et viieteistkümnest filmist kolm olid täiesti tække läinud ja viis aktsepteeritavad ning viis olid sellised, mille puhul me leidsime, et mingit erilist väärtust peale antropoloogilise väärtuse nad ei kujuta. Antropoloogilise selles mõttes, et on filmitud Eestis ja on dokumentaalfilm, kakssada aastat hiljem võivad ajaloolased sellest materjalist üht-teist Eesti olustiku kohta välja lugeda.

Kui viieteistkümnest filmist kolm on head, kas see on saak? Kui me loodame, et inimesed hakkavad formaadist aru saama – mida tähendab poole-tunnine loo jutustamine –, siis tuleb sellega edasi minna ja vaadata, kas järgmistel hoo-aegadel läheb paremini. Ma arvan, et iga aastaga on tase ühtlasemaks muutunud.

M. J.: Kahepäevase koolituse viis läbi **Tue Steen Müller**, dokumentaalfilmi

professionaal Taanist, ja sellest oli küll palju abi. Meie enda ring on väike, inimesed tunnevad üksteist ja filmitegijad tõmbavad alati kaitsekihi peale, on hästi enesekesksed, ei kuula. Aga kõrvalt hinnang, ja eriti sellise mehe hinnang, oli hästi oluline samm edasi.

A. U.: Vaadates tagasi kolme aasta saagile, julgen ma küll väita, et see katab Eesti sotsiaalseid grupe ja elulaade üsna kenasti. Kas see oli planeeritud? Kuidas kujunes teemade ning vanuste ja sotsiaalsete taustade katmine? Kas oli muid piiranguid?

I. R.: Loomulikult raha, kõiki asju selle raha eest pole võimalik teha. Toimetuskulud piirang oli see, et kui me kuulutasime konkursi, et ideede põhjal valida välja need projektid, mis lähevad tegemiseks, siis välistasime seal näiteks tähtpäevafilmid *à la* „Eesti puhkpillimuusika 150“, mida võiks ka narratiivseks kujundada. Otsisime pigem neid, kes leivad selle inimese siin ja täna ja püüavad tema lugu jutustada. Teadlikult me ei püüdnud ühiskonnast representatiivset pilti anda.

M. J.: Selle projekti puhul me autoritele väga suuri nõudmisi ei esitanud. Nad peavad järgima täpselt poole-tunnist formaati. Filmid on väga erinevad

Ilmar Raag.

ja me tahame, et see pilt oleks erinev. Mõned filmid on väga autoritruud, mitte niivõrd sotsiaalset tausta kirjeldavad. Me ei taha, et kõik oleksid kindla ajakirjandusliku formaadiga või vastaksid tingimusele „huvitavad inimesed erinevates sotsiaalsetes sfäärides“. Igaüks peab tulema oma looga ja igal juhul on erinevatel filmitegijatel erinevad huvid, erinevad nägemused, erinevad kangelaused; lõppvaliku teeme meie.

I. R.: Me oleme pidevalt rõhutanud „meie valime“, „meie kutsume“... Eetiline õigustus sellele „meiele“ on see, et Eesti Filmi Sihtasutusel on lisaks „Eesti lugudele“ ka teistsuguste dokfilmide jaoks raha ja on veel kaks telekanalit, kellele võib ka igasuguseid asju pakkuda. Ma arvan, et meil on õigus oma identiteeti otsida selle kõige raames.

A. U.: Liina Triškina ja Madli Lääne, teie mõlemad olete ELi raames teinud rohkem kui ühe filmi. Kui palju oli tellijapoolseid korrektiive või soovitusi ümber teha?

Liina Triškina (L. T.): Mina olen teinud kolm filmi „Eesti lugude“ raames. Ausalt öeldes polnud televisiooni ja sihtasutuse ootused alguses mitte just kõige selgemad. Ei oska öelda, kas see oli minu teadmatus, sest ma polnud va-

rem televisioonile teinud, või oli see nendepoolse informatsiooni puudus. Pärast esimese filmi lõpetamist ja pärast vastukajasid sai suhteliselt selgeks, mida oodatakse, mida eelistatakse, sest teha poole tunnine film – see on kõigest ajaline piirang.

A. U.: Mida oodati ja eelistati?

L. T.: Väga raske ülesanne sõnastada.

A. U.: No kas sa tundsid, et pead end piirama või kuhugi suruma?

L. T.: Ma ei nimetaks seda mingiks piiranguks või surumiseks, lihtsalt on väga palju erinevaid viise filmi teha. Ja see, mida siin on korduvalt öeldud, et narratiiv või mitte-narratiiv, mida see täpselt endast kujutab. Minu jaoks oli kõige raskem tajuda seda, kust jookseb narratiivi piir, kust läheb asi liiga ajakirjanduseks, ja et oleks informatsiooni ning narratiivi ja jutustust... ja lõppkokkuvõttes oleks ikkagi film, mitte hästi toimetatud tekst.

Madli Lääne (M. L.): Mul olid täpselt samad mõtted, kui ma esimest filmi tegin. Ma ei saanud üldse aru, mida minult tahetakse. Lihtsalt kaks kümme kaheksa minutit ja see, et lugu... see loo soov tuli pärast esimese materjali äraandmist ja see jäigi natuke segaseks. Teisel aastal tuli pooleleheküljeline paber,

Liina Triškina.

mis oli kommentaar eelmise projekti kohta, siis ma lugesin täpselt välja, et mul peab olema lugu ja teine soovitus – diktori tekst. Siis ma mõtlesin, et nüüd tulebki lugu ja tulebki diktori tekst... selline kerge segadus. Ajalimiit on kõige raskem, piirab väga palju. Kui mulle esimene kord tundus, et see on liiga pikk aeg, siis teine kord tundus aeg liiga lühike. Raske on mõelda lugu kahekümne kaheksa minuti sisse.

L. T.: Ma pole sellega nõus, ajaline piirang on antud juhul hea. Algusest peale ideid otsides ja kujundades sa juba mõtled formaadi peale. Mina ei ole „Eesti lugude“ puhul ajalise piirangu probleemi tajunud.

A. U.: Kas esimese ja teise filmi tegemise vahel oli vahe? Kas teist filmi alustades olid sa juba kogenud, „vana kala“ selle projekti kontekstis?

M. L.: Teist oli ikka raskem teha. Mulle tundub, et esimese puhul ma tõesti ei saanud aru, mida minult oodatakse, teise puhul oli pilt selgem. Teisel aastal oli suhtlus televisiooniga tihedam.

I. R.: Ka televisioon polnud nii varem teinud, see vajas meilgi läbimõtle-mist. Meediatööstus standardiseerib paratamatult, me ei soovinud loovsadet päris ära kustutada. Mõtlesime välja

raamid, mis peaksid töötama ilma kommentaarideta. Kui antakse sõnad „narratiiv“ ja „pooletunnine tekst“, siis me eeldasime, et inimene teeb täpselt seda, mida ta soovib, me ei pea teda rohkem juhendama. Pärast esimest aastat saime aru, et olime natuke naiivsed, inimesed eeldavad, et kui on mingi programm, siis antakse täpsemaid juhiseid. Ma usun, et see lähenemine toimus vastastikkku, nii televisiooni toimetusepoolelt kui ka autorite poolt, et õppida ühte keelt rääkima.

M. L.: Oli tunne, et anti nagu vabad käed, aga samas oodati midagi kindlat vastu.

I. R.: Film nõuab alati toimetamist, film ka kunstilises tähenduses on ikkagi tekst. Ajakirjanduslik tekst on üks tekst, filmitekst on teine tekst, aga mõlemad vajavad toimetamist. See, et me soovitasime jutustavat teksti, tulenes sellest, et oli mitu filmi, mis lähtusid teatavast nägemusest dokfilmi tegemisel, kus jutustaja tekst on liiga suur reaalsuse painutamise autori tahte järgi ja seda ei tohi teha, reaalsus peab olema täpselt selline, nagu ta kaamera ette satub. Aga inimesed ei olnud alati päris täpselt aru saanud, mida nad tahavad saada, vaid pigem, et nad lähevad võttele, panevad

kaamera käima ja vaatavad, mis nad saavad. Saime aru, et diktoritekst aitaks nende enda mõtteid selgitada, miks nad on kuhugi läinud.

M. J.: Kui lugu on piisavalt selge ja haaratav, siis ei ole diktoriteksti vaja, see oli pigem soovitus mõnede juhtumite puhul. See ei ole tingimus. Natuke vääri on arusaam, et telesaates on diktoritekst, aga film, puhas film, peab olema ilma diktoritekstita, ainult kaamera jutustab. Põhimõtteliselt, jah, aga väga tihhti meie filmitegijad, vähe sellest, et nad ei tea, mida nad võtma hakkavad, nad ei oska jutustava kaameraga panna kokku niisugust filmi, kus diktoriteksti vaja ei ole. Kui filmile on diktoriteksti soovitatud, siis enamasti sellepärast, et ka vaataja saaks aru, millest film räägib, mitte et keegi tahaks filmi teha madalaks telesaateks. Üldjuhul me proovime teha loo, mis jutustab ise, diktoritekst on nagu detail, mida on võimalik hiljem lisada, et asja paremaks teha. Selle projekti eesmärk on kunstilist väärtust või madala telesaate latti tõsta.

I. R.: Kui film on halb, siis diktori tekst võib seda natuke päästa. Aga möödunud aasta üks minu lemmikdokke oli **Enn Säde** film **Jüri Müürist „Jüri – see mulk ehk mis tuul müürile...“**, mis on tervenisti ühe jutustaja jutustatud, koos piltidega.

A. U.: Te ütlesite, et esimese aasta saak oli kolm väga head filmi, mis need olid?

I. R.: Kõigepealt **Priit Valkna „Hunt“** ja **Liina Triškina** film **„Tuleproov“**.

M. J.: Tele jaoks mitte kõige õnnestunud **Liina Triškina „Naeratavad naised“** Kihnu kultuuri hoidmisest võeti väga hästi vastu ja **Olev Remsu „Orjus Eestis“**, mis on natuke provokatiivne film.

A. U.: Missugune oli seis teise aasta ülevaadet tehes? Kas teie olite õppinud täpsemini ootusi sõnastama? Ja filmitegijad olid õppinud täpsemini sõnasta-

ma oma audiovisuaalset sõnumit narratiivses vormis? Või kuidas?

M. J.: Ma arvan küll, et see pilt või nõudmised olid kahepoolselt selgemad, aga me räägime kaheteistkümnest filmitegijast ja materjal, kuidas nad seda väljendavad ja kuidas kokku panevad, lugu räägivad – see on väga erinev.

I. R.: Me hoidsime „Eesti lugusid“ väga vaadataval ajal, aga vaataja huvi oli kesine. Esimesel hooajal ei ilmunud isegi ajakirjanduslikku käsitlust sellest, et kuus „Eesti lugu“ on valmis, mõnes mõttes tegi see kurvaks.

A. U.: Mis saab edasi? Kas see projekt on lõpetatud? Valmis?

I. R.: Ta ei ole päris valmis ja ta ei ole ka otseselt lõpetatud, aga edasi tulevad need tüüpilised jamad, millest ei peagi rääkima... Esiteks, võrreldes teiste saadetega on „Eesti lood“ siiski kallimate hulka kuuluv projekt, selle aasta Eesti Televisiooni eelarve oli kaksteist miljonit krooni väiksem kui eelmisel aastal. Järgmisel aastal on tulemas olümpiamängud, mis võtavad kaksteist miljonit krooni, meil pole informatsiooni, kui palju meil on raha 2006. aastal. Kui me seda ei tea, siis ei saa ma midagi lubada. Teiseks, teles on puudu puhas ajakirjanduslik käsitlus nagu **„Välisilma“** dokid, milles suurt kunsti ei tehta. Võiksite olla rahul nende lugudega, mida **„Pealtnägija“** teeb, aga see pole alati ka kõige parem ajakirjandus. Või taastada selline dokumentaalne ajakirjandus, nagu oli **„Teateid tegelikku- sest“** (1991 – 1999), mida näidataks ühel poolaastal ja teisel poolaastal oleksid „Eesti lood“. See oleks ideaal, mille poole me tahaksime püüda. Kuidas see välja kukub, seda ma tänases „rahateadmatuses“ ei oska ütelda.

Jessica Gorter (J. G.), Hollandi dokumentalist: Mind huvitab, kas te olete üritanud teha koostööd teiste riikidega?

I. R.: Teatud filmide puhul oleme selleks valmis. Aga „Eesti lugude“ sarja

Madli Lääne.

probleem on see, et kui me suvalisele Lääne telekanalile ütleme, et ETV osalus selles projektis on napilt 3000 eurot, siis hakatakse naerma, et see ei ole tõsine jutt, 3000 euroga ei tee mingit dokki. Ja kui me ütleme, et kogu selle doki eelarve ongi 8000 eurot, siis arvatakse, et ilmselt me ei tee professionaalset filmi...

J. G.: Kui eri maad toodavad filme oma vahenditega, siis oleks huvitav neid vahetada. Mõnda neist ma nägin, ja oleks suurepärase, kui ma näeksin neid Hollandis. Ja teil oleks huvitav näha, mis toimub Hollandis, sest me kõik elame Euroopas.

M. J.: Jah, see võimalus on valmisfilmide puhul. Koos tegemine nõuab palju suuremaid tootmiskulusid ja kogu projekti organiseerimist, mis suurendaks kohe eelarvet. Aga valida juba valmis filmidest kattuvad teemad ja teha vahetust on mõeldav.

Aleksei Peterson, ERMi endine direktor: Minu arvates peab dokumentalistika olema dokument, et kui saja aasta pärast vaatame, on seal tõesti midagi huvitavat. Aga teie piltides küll see asi ei kajastu. „Kaetajad“ oli hea lugu. Kuid näiteks **Õ-Fraktsiooni „Raisakotkad“**? Minu arust režissöör ei lahendanud seda asja. Veel nõrgem on film „Sensat-

siooniline Tartu kevadbänd“ muusikutest, kes hääletasid Tallinna, marketisse esinema minemiseks. Nagu puder ja kapsad segamini aetud. Peab olema mõtte ja idee ja lahendus. Te langete sellesse angloameerika muusika olemusse ja toote selle dokumentalistikasse, kahjuks. Meie oleme teistmoodi rahvas... mitte need viimased tänapäeva näited.

M. J.: Ma arvan, et just „Sensatsiooniline Tartu kevadbänd“ on dokument, see on mingi mentaliteedi dokumenteerimine, see on need noored inimesed sel hetkel, selles ajas. Ma ei näe põhimõtteliselt, miks seda ei võiks dokumentalistikaks nimetada.

I. R.: „Eesti lood“ ei ole kindlasti see, mis ütleb, missugune dokumentalistika peab olema. See on nende inimeste selle hetke nägemus, mis on kindlasti dokument. Ma olen kolm aastat õpetanud erinevates koolides mängufilmi stsenaariumi kirjutamist ja olen täheldanud, et kui üliõpilastele, kes ei ole veel väga palju mõelnud selle peale, kes nad on või miks nad tahavad kirjutada, kui ma neile semestri alguses ütlen, et tulge välja oma filmi ideega, siis niipea kui nad võtavad ette žanrifilmi – olgu melodraama, detektiivfilm, märulifilm –, toimub tegevus kusagil välismaal. Ja me võime

ütelda, et nad trügivad angloameerika kultuuri pärusmaale. Mina ei sundinud neid filmi tegevust sinna paigutama, ma ei öelnud, et te peate rääkima ühe Ameerika loo. See on dokument sellest, mis need noored on.

Saalist: Kas on mingit tagasisidet eesti sotsiaalteadlastelt, kas see projekt, need nelikümmend filmi, on andnud mingit informatsiooni tänase Eesti ühiskonna kohta?

A. U.: Kui laotada kõik need filmid laiali, siis katab see väga erinevaid sotsiaalseid grupe, nii vanuselises, kultuurilises kui ka rahvuslikus mõttes. Ja nendest tükkidest saab ühe mosaiigi kokku panna. Seal on valgeid laike, aga meil on mingi raamistik olemas. Need filmid tuleb korralikult ära vaadata ja küsida, kas sellel projektil võiks olla samas või muus formaadis jätkuprojekte. Niisugune materjal ei kao kuhugi, sellest settib aja jooksul välja mingi osa, ja ma usun, et see annab pikemas perspektiivis vastuse. Üliõpilased teevad kursuse- ja lõputöid, analüüsivad teleprogramme ja dokfilme, raudselt jääb see sisse. Millal ja missugusel kujul see kajastub sotsiaalteadustes, ma arvan, et see võtab aega. Teine asi on see, kuidas organiseerida niisugustele projektidele ajakirjanduses kohe vastukaja. Me võime endale tuhka pähe raputada ja öelda, et oleksime pidanud selle peale mõtlema.

M. J.: Eesmärk oli dokumenteerida Eesti elu nüüd ja praegu ja ma arvan, et me oleme selle mingil määral saavutanud. Kusagil plõnnivad noored kitarri, kusagil Narvas laulavad üksikud naised, seda kõike te näete „Eesti lugudes“.

Vaike Reemann, ERMi püsinäituse kuraator: Minu meelest on äärmiselt kiiduväärne, et televisioon on niisuguse õnge välja visanud. See näitab, et televisioon on tähtsustanud eesti asja. Ja Ilmar Raagi kurblik sissejuhatus, et esimene saak ei olnud kõik kuldkalad, sellest tõdemusest ei tohi minu meelest

heituda. Jõudu tegijatele, et filme tuleks mitte 41, vaid 400, ja siis on selle hulgas kindlasti ka kuldset valikut. Need filmid tõepoolest dokumenteerivad tänast päeva. Olen eespool kõnelejatega absoluutselt nõus, et niisugune seinast seinasotsiaalne ampluaa on äärmiselt positiivne. Võib-olla me praegusel hetkel ütleme, et see film on kõnts või et see film ei ole huvitav, aga mõelge selle peale, mis see on viiekümne aasta pärast. Kui te need filmid alles hoiate ja viiekümne aasta pärast on neid võimalik vaadata, siis dokumendid on need kindlasti.

I. R.: Kuldmunade ja muu suhet võib kahte moodi võtta. Majanduslik statistika on niisugune, et iga kümne filmi kohta tuleb üks õnnestunud film. Selles suhtes me võime tulemusega rahule jääda, see on umbes tööstuse keskmine. Aga muret teeb üks teine aspekt, mis survestab „Eesti lugude“ eksistentsi. Kui eelmine rahandusminister ja tema nõunikud arutasid rahvusringhäälingu finantseerimist, siis nad arvasid, et me peaksime täpselt arvutama, mida me krooni eest saame. Noh, see mõte suudeti praegu tagaplaanile suruda. Aga ma olen kindel, et see mõte toimib selliselt mõtleivate inimeste teadvuses endiselt. Nad vaatavad, kui suur on krooni kasutegur, kui see investeerida „Eesti lugudesse“, kui palju annab see rahulolevaid kodanikke, kes on Eesti kohta midagi teada saanud. Paraku me ju teame, kui palju inimesi üldse tunneb seda laadi dokumentaalfilmide vastu huvi. See projekt on nii pika strateegilise nägemusega, et Eesti poliitiline nägemus ei jõua selle strateegia esimeste aastatenigi. Ja seetõttu, kui neid kuldmune on vähe, siis on meil seda projekti pikemas perspektiivis väga raske kaitsta.

L. T.: Ma tuleksin korra tagasi vormi juurde. Mina filmitegijana leian, et need filmid oleksid edukamad, võib-olla ka väljaspool Eestit, väliseestlaste seas, kui meie, filmitegijad, suudaksime

lugusid paremini vormida. Ma arvan, et on naiivne loota, et meil on hea idee, paneme kaamera käima, tulgu mis tuleb! Eriti just nende lugude puhul peab mõtlema atraktiivse vormistamise peale, mitte pigistama silmi ja kõrvu kinni selle ees, mis ülejäänud audiovisuaalses meedias toimub. Minu meelest on lood ja ideed kõigil filmidel olemas, aga tihti napib vormistamisoskust.

I. R.: Selline projekt peaks kestma vähemalt ühe põlvkonna, et tekiks arusaamad, traditsioonid. Ja seejärel hakatakse seda traditsiooni ka analüütiliselt lahkama. See põlvkond, kes praegu on seotud „Eesti lugudega“, läheb iga filmiga, iga aastaga atraktiivsuse, kommunikatiivsuse mõttes paremaks. **Kiur Aarma** rääkis, et New Yorgi kohalikul telekanalil oli uudis ühest põlengust. Reporter kihutab kohale, näeb seal ühte naabritädi, kes on põlengut algusest peale näinud, ja küsib tema käest kommentaari. Naabritädi, viiekümneaastane neegrinaise, astub kaamera ette, tal ei ole mingit hirmu, ja ta ütleb selle kommentaari. Ta teeb kommentaaris ilusasti sissejuhatause, arendab teemat, nimetab fakti, toob mõne näite. See on neil niivõrd veres – lühikese telekommentaari andmine.

Asen Balikci, Kanada dokumentalist: Palju on räägitud vormist, stiilist, esitamisest, kuid suhteliselt vähe on arutletud sisust. Kui vaadata sisu, siis need filmid ütlevad põhilise tõe selle kohta, mida kujutab endast Eesti ühiskond ja kultuur täna. Ma pean silmas just neid nelja filmi, mida me täna nägime. Esimesed kaks meeldisid mulle kui välismaalasele väga. Kuid need ei räägi eriti eestlastest ega asjadest, mis mulle Eestis meeldivad. Ja äkki veider film Lääne puhastusvahendite müümisest ja naabritele esitlemisest kellegi kodus. Ma nägin selles väga olulist kultuuriajaloolist dokumenti, väga tähtsat määratlust, kuidas dokumentalistid

mõtlevad Eesti ühiskonnast ja kultuurist. Viiskümmend aastat oli Eesti Nõukogude Liidu, primitiivse maa primitiivse kultuuri osa ja eestlased olid osa nõukogude primitiivsest kultuurist. Ja nüüd näeme täiesti erinevaid asju: Ameerika kodukeemia on saabunud ja seda esitletakse potentsiaalsetele tarbijatele. Ameerika müügivõtted, müügi viis... ma jõudsin seda filmi vaadates järeldusele: mu jumal, Eestist on saanud tsiviliseeritud maa, suurepärane! Kas te arutlete iseenda üle, selle üle, mis on Eesti ühiskonnas ja kultuuris praegu oluline ja mis mitte?

I. R.: Me oleksime olnud tunduvalt sõnakamad, kui oleksime rääkinud eesti kultuurist, ent selle ümarlaua ettekäändeks oli dokfilmi sari ning me rääkisime sellest, kuidas vorm või tootmine mõjutab sisu, mis on kultuurisotsioloogias oluline. Filmisotsioloogias on oluline vaadata, mis ei ole filmi jõudnud, ja leida põhjused, miks see nii on. Lugude konkursi kutses ei esita me nägemust eesti kultuurist. Me ütleme, et eestlased, kes soovivad selle sarja raames teha dokfilmi, toogu meile üks lugu Eestist. Me ei tee valikut mitte kultuurilise representatiivsuse kriteeriumi alusel, vaid pigem selle järgi, kas autoril on hea lugu, mis on kommunikatiivne. Me ei sunni kedagi tegelema teemaga, mida autor ei taha käsitleda. See kultuur, mis „Eesti lugudes“ avaneb, on paratamatult autorite nägu. Ja mitte sotsiaalteadusliku keskmise nägu.

*Kirja pannud MERLE VISAK,
toimetanud ja lühendanud AUNE UNT*